TEKST • JOHAN DÉMOED

WAAR ZIJN DE STAMMEN VAN ISRAËL?

Honderd jaar ging het goed. De twaalf stammen van Sauls, Davids en Salomo's rijk hielden de koppen bij elkaar. Maar toen ging het mis. Het koninkrijk viel uiteen in een Tienstammenrijk (Israël) en een Tweestammenrijk (Juda). Assyrische koningen liepen Israël in 722 v.Chr. onder de voet en de stammen werden weggevoerd. Hetzelfde gebeurde later met het Tweestammenrijk door de Babyloniërs. Verdwenen die stammen of streken ze elders neer?

De Falasha's in Ethiopië noemen zich afstammelingen van Israël. ›

Marco Polo ontmoette tussen 1271 en 1295 n.Chr. diverse Joden in Afrika en Centraal-India.

Waar zijn Israëls stammen gebleven? Het is een vraag die veel onderzoekers al heeft beziggehouden. Gedeeltelijk is het antwoord op de vraag helder: duizenden Israëlieten moesten oostwaarts trekken, weggevoerd in de richting van het huidige Irak. Maar, zoals bij iedere oorlog zo'n beetje het geval is: er sloegen ook de mensen op de vlucht. Die waaierden uit over de toenmalig bekende wereld. Ze zochten de uiterste hoeken op en sloegen daar hun tentpinnen in de grond. Waar deze mensen precies neerstreken? Daar is al veel over gefantaseerd. De ene onwaarschijnlijke theorie volgde op de andere. Er zijn ook theorieën die steviger staan, en die vallen terug op vermeldingen in oude overleveringen. De Israëlieten hielden zich immers aan strikte regels (sabbatsviering, eetgebruiken, besnijdenis enzovoort). Ze mochten zich niet met heidense volken vermengen. Velen hielden zich daaraan en zijn daardoor herkenbaar gebleven. Het is dan niet vreemd als er over hen gesproken wordt in latere bronnen. Eens kijken of dat zo is…

WAT ZEGT DE BIJBEL?

Wie zoekt naar de oudste vermeldingen van de verloren stammen, kan het beste beginnen met het openslaan van de Bijbel. Wat is een beter startpunt dan dat? Bladerend door het boek van de profeet Jesaja – die leefde ten tijde van de ballingschap in Assyrië – kun je best wat interessante gegevens tegenkomen. Hij schrijft bijvoorbeeld over de 'verdrevenen van Israël', in hoofdstuk 11, en meldt de gebieden waar je ze toen nog kon vinden: een deel streek neer in Assyrië, Egypte en Nubië (Morenland), vertellen de verzen 11 en 12. Wat was Nubië? Het was een land ten zuiden van Egypte; een machtig rijk waar veel kooplieden en sterke, lange mannen vandaan kwamen (Jesaja 45:14). Ook was Nubië rijk aan edelmetalen ('*nub*' is de Egyptische uitdrukking voor goud). Nubië – ook wel Kusj genoemd – lag aan de uiterste grenzen van de toenmalig bekende wereld (het huidige Soedan).

BRIEVEN VAN ELEPHANTINE

Acht eeuwen voor Christus schreef Jesaja dus al over een gebied diep in Afrika, waar verdreven Israëlieten waren gaan wonen. Maar er zijn meer, recentere bronnen, zoals de 175 brieven en wetsdocumenten die in de Zuid-Egyptische stad Aswan zijn gevonden, dicht bij de grens met Soedan. Die stammen uit 495 tot 399 v.Chr. en vertellen over een samenleving van Joodse soldaten die hier – op het in de Nijl gelegen eiland Elephantine – gestationeerd waren. Diverse namen die in deze documenten voorkomen zijn Joods. Het wordt duidelijk dat deze mensen met de bestuurder en priesters van Jeruzalem correspondeerden. Ze hadden zelfs hun eigen tempel, gebouwd naar het model van de eerste tempel die in 586 v.Chr. door de Babyloniërs werd verwoest, toen die Jeruzalem met de grond gelijk maakten.

OVERAL TER WERELD

Een paar eeuwen later – om precies te zijn: in 18 n.Chr. – schrijft ook Strabo, een Griekse historicus en geograaf, over de Joden. Er was volgens hem nauwelijks een plaats op de wereld waar geen Joden te vinden waren. Overal was hun aanwezigheid en invloed merkbaar. Historicus Erich Gruen, autoriteit op dit gebied, schrijft dat dit al het geval was ruim voordat de verwoesting van de eerste tempel (in 586 v.Chr) plaatsvond. 'Ook zonder concrete cijfers kunnen we erop vertrouwen dat de Joden in het buitenland veel talrijker waren dan in Palestina (Kanaän, red.), en dat dit al vele generaties zo was.'

GLOBETROTTERS

In de late middeleeuwen doet de bekende wereldreiziger Marco Polo verslag van wat hij ziet. Hij schrijft over de aanwezigheid van veel Joden in Afrika, met name in het land 'Abash' (Abyssinia, het oude Ethiopië) en Centraal-India. Een tweede globetrotter uit de middeleeuwen is Benjamin van Tudela (1130-1173 n.Chr). Deze reiziger – ook wel 'de Joodse Marco Polo' genoemd – woonde in Spanje en toerde dertien jaar door Europa, Azië en Afrika. Benjamin was erop gespitst of hij andere Joden zou tegenkomen op zijn reis, en wilde weten hoe ze leefden. Daarover schrijft gedetailleerd in zijn boek. Zo bezocht hij de grote stad Tayma (het huidige Saoedi-Arabië) en ontdekte toen dat die veel Joden telde en geregeerd werd door een Joodse prins: 'De omvang van hun land is een zestien dagen lange reis. (…) De Joden bezitten veel grote vestingsteden. (…) Alle buren zijn bang voor hen. (…) Ze hebben geleerde en wijze mannen in hun midden en geven tienden van al hun bezittingen aan hen, (…) ook aan de arme Israëlieten en de kluizenaars, die de rouwenden van Sion en Jeruzalem zijn, en die geen spijs eten of wijn drinken, en in zwarte kleding zitten.'

Ethiopische leiders van Joodse groepen bereiden zich voor op het gebed.

Verder meldt Benjamin dat deze mensen afkomstig zijn uit de stammen Ruben, Gad en Manasse en dat ze smeken 'om genade van de Heilige vanwege de ballingschap van Israël, biddend dat Hij medelijden met hen mag hebben, en met alle Joden, (…) omwille van Zijn grote Naam.' Benjamin beschrijft dat dit rijk nog een andere grote stad kende: 'Tilmas, waar ongeveer 100.000 Joden zijn.' Ook meldt hij dat het land 'toebehoort aan twee broers, die uit het zaad van David zijn, want zij hebben hun stamboom op schrift. (…) Er zijn hier ongeveer veertig grote steden en 200 gehuchten en dorpen. De belangrijkste stad is Tanai, en in alle districten samen zijn er ongeveer 300.000 Joden.'
Saoedi-Arabië is overigens niet het enige gebied waar Benjamin interessante dingen over zegt. Over de bergen van Turkmenistan (ten noorden van Iran) schrijft hij bijvoorbeeld dat daar toen nog steeds afstammelingen van vier stammen van Israël zouden zijn: 'De stam van Naftali, Zebulon, Dan en Aser, die deel uitmaakten van de eerste deportatie door Salmanasser, de koning van Assyrië, zoals beschreven in 2 Koningen 18:11.'

RABBIJN RADBAZ

De laatste bron die in deze zoektocht naar de verloren stammen geciteerd wordt, is rabbijn Radbaz. In 1545 n.Chr. is hij opperrabbijn van Egypte en schrijft hij over mensen 'die uit het land Kusj (Nubië, -red) komen, die zonder twijfel van de stam van Dan zijn'. Hij geeft daarmee aan dat hij op de hoogte was van de aanwezigheid van Israëlieten in Soedan en Ethiopië.

Talmoed-professor David Bleich gaat hier in zijn boek *Contemporary Halakhic Problems* dieper op in. Hij legt de vinger bij een van Radbaz's citaten waarin het oude Ethiopische koninkrijk (Abyssinia) wordt omschreven: 'Er is voortdurend oorlog tussen de koningen van Abyssinia, want in Abyssinia zijn drie koninkrijken; een deel van het land wordt bewoond door moslims, een deel door christenen die standvastig zijn in hun godsdienst, en een deel door Joden.'

KAMERLING VAN KANDAKÉ

Wat al deze bronnen zeggen past in het plaatje dat de Bijbel schetst in Handelingen 8. Daar gaat het over de evangelist Filippus, die de kamerling van Kandaké ontmoet. Wat was dat voor een man? Een kamerling is zoiets als een minister van Financiën. 'Kandaké' is de machtstitel van de koningin van zijn land Nubië (Kusj), in het huidige Soedan. De Bijbel zegt dat deze machtige Afrikaan naar Jeruzalem reisde en daar een boekrol van Jesaja kocht om die te gaan lezen. Waarom zou hij dat doen?
Een verklaring is dat hij in zijn thuisland bekend was geraakt met het Oude Testament – misschien omdat daar al Joden woonden? – en dat hij toen naar Jeruzalem ging om daar God te aanbidden en offers te brengen. De Griekse tekst van Handelingen 8 verklapt dat hij een eunuch was, een ontmande. En mede daarom was hij waarschijnlijk zo geïnteresseerd in het boek Jesaja, want daar staan allerlei beloften in voor vreemdelingen en ontmanden (Jesaja 56:3-4).
Deze geschiedenis wekt de herinnering op aan wat er ooit – honderden jaren eerder – gebeurde. Een belangrijke koningin reisde naar Israël: de koningin van Seba, een land dat meestal in verband wordt gebracht met het oude koninkrijk Ethiopië, waar de kamerling vandaan kwam. Ze wilde koning Salomo ontmoeten vanwege zijn enorme wijsheid en rijkdom. Salomo gaf haar alles wat haar hartje begeerde (1 Koningen 10:13). Dit overweldigde haar zo dat ze Salomo's God ging loven en prijzen (1 Koningen 10:9). Is het dan niet waarschijnlijk dat ze naast allerlei kostbaarheden ook Salomo's woorden – misschien in de vorm van geschriften – meenam naar haar land? En dat dit ervoor kan hebben gezorgd dat de kamerling een paar eeuwen later naar Jeruzalem afreisde? De Bijbel laat die vragen onbeantwoord, maar biedt wel een intrigerend raamwerk om deze stukjes in elkaar te leggen. w

Een Egyptisch reliëf van Kandaké Amanitore, een koningin-regent van het oude koninkrijk Meroë (Nubië).

WEET MEER:
www.weet-magazine.nl/stammen1
www.weet-magazine.nl/stammen2
www.weet-magazine.nl/stammen3
www.weet-magazine.nl/stammen4

TEKST • JOHAN DÉMOED

‘Begrijpt u wat u leest?’ vroeg de evangelist Filippus aan de kamerling van Kandaké (Handelingen 8:30). Zo benaderde dominee Bram Krol ook de Danieten in Afrika. „Begrijpen jullie wat jullie doen?” De gebruiken die zij van vader op zoon doorgeven, moeten toch een bepaalde betekenis hebben?

Bram Krol bezocht de Danieten in Afrika:

„BEGRIJPEN JULLIE WAT JULLIE DOEN?”

Het begon met een reeks bezoeken aan Somalië. Sinds 1998 reisde zendeling Bram Krol daar geregeld heen en sprak hij met leden van de Yibir-gemeenschap. Die beweren van Israëlitische afkomst te zijn (Yibir zou ‘Hebreeën’ betekenen). Dit wekte Krols interesse, vooral toen hij in 2013 een land aan de andere kant van Afrika bezocht, Ivoorkust, waar een volk leeft dat beweert dat ze van Dan afstamt. Dan is een van de tien verdwenen stammen van Israël… Zou het kunnen dat deze stamleden ‘onthouden’ hebben dat hun voorouders 2700 jaar geleden door de Assyriërs uit Israël zijn verdreven?

„DAT ZIJN WIJ!”

Het eerste contact met de Danieten – zoals deze inwoners van Ivoorkust zichzelf noemen – had Krol toen hij een predikant in Ivoorkust sprak: dominee Philippe Makaye, die beweert zelf een Daniet te zijn. „‘Danieten had je in de Bijbel ook’, zei ik tegen hem,

STAMMEN IN DE VERSTROOIING?

DEZE GROEPEN ZEGGEN ISRAËLITISCHE ROOTS TE HEBBEN:

- Beta Israël, Falasha's (Ethiopië)
- Touaregs (Algerije, Libië, Mali)
- Igbo's (Nigeria)
- Pathanen (Afghanistan, Pakistan)
- Lemba (Zuid-Afrika)
- Yibir (Somalië)
- Bene Israël, Mumbai (India)
- Bnei Menashe (India)
- Sefwi (Ghana)
- Danieten (Ivoorkust, Liberia, Guinee)

in de veronderstelling dat het om een toevallige naamsgelijkenis ging. 'Dat klopt,' antwoordde hij, 'dat zijn wij!'"
Makaye bracht Krol in contact met een andere dominee: Robert Dion. Hij houdt de onderzoeken bij naar de herkomst van de Dan-stam. Krol: „De uitslagen zijn interessant, maar nog incompleet." Hij wijst op een paar kenmerken waardoor de link met Israël gauw is gelegd. „De Danieten van Ivoorkust hebben tal van Hebreeuwse woorden in hun vocabulaire. Ze vieren de sabbat; 'sa-bayi' in hun taal. De priesters heten 'koheniem', het Hebreeuwse meervoud van 'kohen'. En elk dorp heeft een soort tabernakel, waarin op vrijdagavond offers worden gebracht ter verzoening van de zonden van de inwoners."

ANIMISTEN

Ondanks hun joodse gebruiken zijn de Danieten te typeren als animisten; ze geloven in het bestaan van goede en kwade geesten die niet alleen in mensen en dieren bestaan, maar ook in planten, stenen en natuurverschijnselen. Toen Krol hen ontmoette, wisten ze niet wat er allemaal over hun gebruiken in het Oude Testament staat vermeld.

Dit leverde mooie aanknopingspunten om over de Bijbel te kunnen spreken. Krol legde hun de betekenis van hun gebruiken uit vanuit het Oude Testament. Zo kregen de Danieten eindelijk door waarom ze bepaalde tradities hebben en wat ermee bedoeld wordt. Krol deed een intrigerende ontdekking toen hij hen vroeg hoe ze God noemen. „Het antwoord daarop was onthutsend: 'Schepper', 'Almachtige', en... 'Yahweh'. Zoiets kun je toch niet verzinnen?" vertelt Krol. „'Yahweh' is de eigennaam van God, zoals die in de Bijbel aan Mozes is geopenbaard. Zo heet Hij bij de Danieten dus nog steeds!"

AANKNOPINGSPUNTEN

Uit de gesprekken lichtten nog meer Bijbelse aanknopingspunten op. Voor Krol werd het steeds duidelijker: de Danieten hebben Israëlitische wortels. Want hoe kun je anders verklaren dat ze de volgende gebruiken hebben?

- Hun huwelijkswetgeving lijkt als twee druppels water op die uit de Bijbel. Zo kent men bijvoorbeeld het zwagerhuwelijk (Deuteronomium 25:5-6).
- In geval van vermeende huwelijksontrouw van de vrouw, moet ze naar de hogepriester gaan, die een bittere drank klaarmaakt die ze op moet drinken. Als ze ontrouw is geweest, dan zal haar buik opzwellen, en zal ze de rest van haar leven kinderloos blijven. Als ze in haar recht staat, zal die drank haar geen kwaad doen. Dit lijkt sprekend op wat Numeri 5:12-28 zegt.
- Bij ernstige zonden moet de zondaar zich bij een van de stamhoofden en een van de hogepriesters melden. Hij moet een schaap of bok meebrengen en zijn zonden belijden, onder oplegging van zijn rechterhand op de kop van het dier. Dat wordt dan geslacht, met één messnede over de keel. Het stamhoofd plengt water uit op het weggelopen bloed en spreekt de schuldvergeving uit. Dit heeft veel parallellen met de offerwetgeving uit Leviticus 1-7.
- Men gebruikt een koeienhoorn (geen ramshoorn) voor het samenroepen van het volk.
- Men kent het 'Feest der eerstelingen' (Exodus 23).
- Nog niet zo lang geleden kende men vrijplaatsen voor degene die van moord werd verdacht. Daar kon hij veilig verblijven totdat er recht werd gesproken (Numeri 35).
- De tabernakel is geen gebouw, maar een plek in een 'heilig bos'. Het bestaat uit een voorhof, heilige en heilige der heiligen. Het eerste is bestemd voor de genodigden uit de stam, het tweede alleen voor priesters en vorsten, het derde alleen voor de hogepriester (uitsluitend bij speciale gelegenheden die de hele stam aangaan).
- Men gelooft in een Verlosser die nog moet komen. Hij heet 'Aa'.

MESSIASBELIJDEND

Het laatste aanknopingspunt maakte voor Krol de weg vrij om te vertellen dat 'Aa' (Jezus) al is gekomen. „Daar wilde men graag meer over horen." Het valt Krol op dat veel bevolkingsgroepen die hun Israëlitische wortels terugvinden – niet alleen Danieten, maar ook elders op aarde (zie kader boven) – messiasbelijdend Joods worden. Krol is verwachtingsvol: „Zal dit Jood en christen dichter bijeenbrengen? Zullen zij misschien een rol gaan spelen in het openen van Israëls ogen voor het grote heilsplan van God? En zullen zij de kerk de onverbrekelijke band met het Jodendom laten inzien?" w

WEET MEER:
www.weet-magazine.nl/danieten

TEKST • JOHAN DÉMOED

Tudor Parfitt is een Britse historicus die Joodse gemeenschappen van over de hele wereld bestudeert. Niet door boeken te lezen maar door er zelf, als een ware Indiana Jones, op uit te trekken. En zijn ontdekkingen zijn al even spectaculair.

JOODSE ROOTS

Cohen-gen gevonden bij Zuid-Afrikaanse Lemba en Indiase Mumbai

Tudor Parfitt werd eens gevraagd om naar Zuid-Afrika te gaan voor een lezing aan de Universiteit van de Witwatersrand. De zaal was stampvol, overwegend gevuld met blanke Zuid-Afrikanen. Maar achterin zag hij ook donkere mensen staan. „Ze droegen geen schoenen en hadden kleine, zwarte hoedjes op. Na de lezing stelde ik me aan hen voor", aldus Parfitt. „Ze zeiden dat ze leden van de Lemba-stam waren. Tot mijn grote verbazing vertelden ze dat hun voorouders honderden, misschien wel duizenden jaren geleden naar Afrika waren gekomen. Ze kwamen ergens uit het noorden, uit een stad die ze Sena noemden, en ze hadden een episch gedicht hierover. Dat begonnen ze te zingen."

Parfitt vertelt dat het gedicht gaat over 'wij, blanke mannen die uit Sena kwamen', die de zee waren overgestoken, een ark met zich mee brachten en zo voet aan wal zetten in Afrika.

VERLOREN STAD

De Lemba nodigden de Britse historicus uit hen te bezoeken. Ze wonen in dorpjes met rieten huizen, vlak bij de grens met Zimbabwe. Parfitt ging erheen en ontdekte dat de Lemba allerlei joodse gebruiken hebben, waaronder de besnijdenis en rituele slachting van dieren. De oude mannen van de stam vertelden hem verbazingwekkende dingen, bijvoorbeeld „hoe hun priesters zoiets als de Ark van het Verbond op hun schouders over het hele continent droegen."

Dat wekte Parfitts interesse. Hij was vastberaden om uit te zoeken of deze mensen echt Joods waren. Maar eerst wilde hij de verloren stad Sena vinden, die in het gedicht wordt genoemd. In dat gedicht stonden heel wat aanwijzingen. Het bleek een soort routebeschrijving die hem via Zimbabwe, Malawi en Tanzania in Mozambique bracht. Daar stagneerde zijn zoektocht.

De aanwijzingen droogden op. Maar later vond hij in oude Arabische teksten nog wat aanwijzingen en ontdekte hij de stad Sena: bij de monding van de Zambezi-rivier. Daar trof hij een groot aantal monumentale brokken steen aan, het overblijfsel van de stad Sayona (het tweede Sena, bleek later). Deze stad bouwden de Lemba toen ze van over de zee in Afrika aankwamen. De eerste stad, het oorspronkelijke Sena waar het gedicht naar verwees, lokaliseerde Parfitt – na een lange zoektocht – in het zuiden van Arabië, in Jemen. Daar stuitte hij op de resten van een oude stad, half bedekt onder het woestijnzand.

COHEN-GEN

Toch was Parfitt nog niet tevreden. De 'smoking gun' om de Joodse wortels van de Lemba-stam aan te tonen, was nog niet gevonden. Daarom liet hij genetisch onderzoek uitvoeren. Samen met wat genetici reisde hij af naar Zuid-Afrika om celmateriaal onder de Lemba te verzamelen. Dit werd in Londen geanalyseerd, en de uitslag was verbazingwekkend. Men trof het zogenaamde Cohen-gen aan bij leden van de priesterclan binnen de Lemba-stam.

Cohen is een veelvoorkomende Joodse achternaam en betekent 'priester'. Cohens werden daarom nogal eens beschouwd als nakomelingen van Aäron, de eerste hogepriester in de tabernakel. De priesters mochten namelijk alleen uit zijn nakomelingen worden gekozen. Maar klopte dat vermoeden? Grootschalig DNA-onderzoek moest uitsluitsel geven. In 1997 namen Cohens van over de hele wereld aan dat onderzoek deel. Ze vertoonden een opmerkelijke overeenkomst in bepaalde 'merktekens' op het Y-chromosoom. Daaruit leidden de onderzoekers af dat ze inderdaad een gemeenschappelijke mannelijke voorouder hebben; ook de priesters van de Lemba-stam.

EINDELIJK ERKENNING

Een paar jaar later werd er in Bombay (West-India) genetisch onderzoek gedaan onder een stam die al heel lang beweerde Joods te zijn. „Niemand nam hun claim ooit serieus. (…) We ontdekten dat het inderdaad waar was", aldus Parfitt. Het leverde een groot artikel op in *The Times of India.* Dolblij gingen de zogenaamde Mumbai-Joden de straat op. Ze dansten en zongen de hele nacht door omdat het Cohen-gen ook bij hen was aangetroffen. Eindelijk erkenning! Parfitt sprak een van hen later. „Hij zei tegen me: 'Het was alsof de Messias was gekomen'. Zo'n gevoel van authenticiteit kregen ze. Een gevoel dat ze nog nooit eerder hadden gehad." **w**

• WEET MEER:

www.weet-magazine.nl/roots1
www.weet-magazine.nl/roots2
www.weet-magazine.nl/roots3
www.weet-magazine.nl/roots4